ВІДГУК

офіційного опонента - професора кафедри приватного та публічного права факультету підприємництва та права Київського національного університету технологій та дизайну, кандидата юридичних наук, професора Олійника Анатолія Юхимовича на дисертацію Кінаш Наталії Богданівни на тему: «Реалізація загальноєвропейських принципів громадянства в Україні: конституційно-порівняльне дослідження», що представлена на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

Проблема правового статусу людини і громадянина, елементи його змісту та їх гарантій є однією з актуальних напрямів діяльності громадянського суспільства, а їх утвердження і забезпечення є головним обов'язком Української держави. Елементом правового статусу особи в Україні є її громадянство, яке відіграє в житті кожної людини надзвичайно важливу роль. Загальною Декларацією прав людини громадянство було віднесене до одного з основних прав людини (стаття 15). Його зміст полягає в тому, що повним комплексом прав людина може володіти лише за наявності громадянства.

В Україні питання громадянства урегульовано Конституцією України (4, 25), Законом України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р., іншими нормативно-правовими актами. Закон «Про громадянство України» відповідно до Конституції України визначає правовий зміст громадянства України, основні принципи, підстави і порядок його набуття та припинення, повноваження органів державної влади, що беруть участь у вирішенні питань громадянства України, порядок оскарження рішень з названих питань, дій чи бездіяльності органів державної влади, їх посадових і службових осіб. Принципи законодавства про громадянство України закріплює ст. 2 названого закону. Міжнародні загальні принципи громадянства містяться в главі другій Європейської конвенції про громадянство. За міжнародним рівнем визнання та закріплення слід вважати загальноєвропейські принципи громадянства, оскільки вони є вихідними, уніфікованими засадами та стандартизованими основами громадянства для держав – учасниць Ради Європи, а отже, й для України. Відтак в Україні слід вживати за-

ВДСД НАВС
Вх. № 3576
05" 08 2020
кількість аркушів:
осн. док. 9 додатк.

ходів щодо реалізації своєї політики у сфері громадянства та вироблення єдиних підходів до регулювання питань громадянства на законодавчому рівні в контексті європейської інтеграції. В порівняльному аспекті з національними принципами громадянства виникає потреба в науково-теоретичному осмисленні реалізації в Україні загальноєвропейських принципів громадянства, що дасть змогу значно поглибити й розширити наукове уявлення про це правове явище, усвідомити його тенденції, сутність і місце в системі конституційного права Української держави.

Актуальність теми пов'язана також із тим, що динаміка розвитку міжнародних відносин у сфері питань щодо громадянства в умовах військово-політичного конфлікту між Україною та Російською Федерацією з граничною гостротою також зумовлює потребу в нових підходах, концепціях та напрямах до конституційно-порівняльного дослідження принципів громадянства. Адже сучасні реалії міжнародних відносин між Україною та Російською Федерацією, зокрема в примусовому наданні російського громадянства тим громадянам України, які залишились проживати на тимчасово окупованій території України, свідчать про протиправне намагання ліквідувати українську національну ідентичність, що вимагає в нинішніх умовах співіснування запровадження відповідних заходів у сфері захисту громадянства України як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Отже, важливість і актуальність даної теми є очевидними, оскільки розглянуті в даному дослідженні проблеми безпосередньо пов'язані з функціонуванням сучасної Української держави.

Ознайомлення зі змістом дисертації Кінаш Наталії Богданівни дає підстави зробити висновок, що її можна характеризувати як одне з перших вітчизняних ґрунтовних досліджень з окремого напрямку конституційного права, спрямоване на вирішення важливої задачі науки конституційного права. Виконане наукове дослідження відповідає пріоритетним напрямкам розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених постановою загальних зборів Націона-

льної академії правових наук України від 3 березня 2016 року, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015, Плану законодавчого забезпечення реформи в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 року № 509–VIII, Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 16 березня 2015 року № 275, Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки, затверджених рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 26 грудня 2017 року (протокол № 28).

Слід зазначити, що Кінаш Н. Б. визначила мету, задачі, об'єкт, предмет та методи дослідження (с. 15 – 17). Наукова новизна дисертації, на її думку, відслідковується із самої теми дослідження і полягає у запропонованих висновках і рекомендаціях щодо її конкретних теоретичних та практичних аспектів. При цьому, ступінь обґрунтованості висновків та наукових положень, викладених дисертантом, вбачається в тому, що Кінаш Н.Б., з урахуванням досягнень сучасної юридичної науки, здійснила комплексне монографічне дослідження проблематики порівняння основних міжнародних принципів громадянства та їх реалізації в конституційному регулюванні громадянства в Україні. Погоджуємося, що зміст роботи у відповідності з метою та задачами дослідження дозволив на належному рівні, і у відповідній логічній послідовності розкрити тему та створити цілісну картину порівняння принципів громадян Україні. Дисертант опрацювала і критично осмислила значну (288) кількість нормативних, філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових джерел.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що дисертаційне дослідження є першим комплексним науковим дослідженням, яке присвячене реалізації загальноєвропейських принципів громадянства в праві України в конституційно-порівняльному аспекті. У дослідженні викладено ряд нових концептуальних положень, висновків та рекомендацій, що мають важливе науково-теоретичне

та практичне значення. Елементами новизни дисертаційного дослідження слід визначити такі положення, висновки і рекомендації :

- сформульовано авторське визначення «загальноєвропейські принципи громадянства» як визнані Радою Європи та офіційно текстуально відображені у Європейській конвенції про громадянство, уніфіковані й функціонально узагальнені принципи, що стосуються громадянства фізичних осіб, якими її держави-учасниці мають керуватися в питанні національного правового регулювання відносин у сфері громадянства;

- підхід до розуміння поняття «принципи громадянства», за яким це зумовлені об'єктивними закономірностями становлення й розвитку правового зв'язку між фізичною особою та державою усвідомлені керівні ідеї, вихідні положення, що в концентрованому вираженні визначають сталі, істотні риси інституту громадянства та системно втілені в нормативно-правових приписах засадничого, імперативного характеру, які офіційно закріплені у встановлених юридичних формах та обумовлюють зміст і спрямованість правового регулювання відносин у сфері громадянства;

- окремі теоретичні та правові аспекти розуміння принципів громадянства України, зокрема, як єдиного громадянства; запобігання виникненню випадків безгромадянства; неможливості позбавлення громадянина України громадянства України; визнання права громадянина України на зміну громадянства; неможливості автоматичного набуття громадянства України; рівності перед законом громадян України; збереження громадянства України, й на цій основі наведені можливі напрями їх законодавчого удосконалення;

- положення, за якими реалізація захисту громадянства України, а відтак і українських громадян, які постійно перебувають на тимчасово окупованій території України, потребує не лише внутрішньополітичного вирішення, а й міжнародного втручання, що обумовлює створення нових та удосконалення існуючих правових форм і засобів захисту прав і свобод громадян України з огляду, зокрема, на принципи громадянства;

- контекстне увиразнення сучасних науково-теоретичних напрацювань у сфері реалізації принципів громадянства, оскільки у кожному з них репрезентуються авторські позиції, які відповідним чином відіграють певну роль у становленні та формуванні нових теоретичних уявлень;

- пізнавальний потенціал питання «принципи громадянства», за яким він більшою мірою перебуває у площині таких наук, як теорія держави і права, філософія права, конституційне право;

- пропозиції щодо внесення змін і доповнень до статті 25 Конституції України та статей 2, 9 Закону України «Про громадянство України»;

- ідеї щодо тенденцій подальшого нормативно-правового вдосконалення національного інституту громадянства за посередництвом принципів громадянства (с. 18-20).

Матеріали дослідження можуть бути використані в процесі викладання відповідних навчальних дисциплін та підготовки підручників, навчальних посібників, курсів лекцій з конституційного права, у науково-дослідній роботі студентів та аспірантів юридичних вузів і факультетів.

Дисертація містить анотацію, вступ, три розділи, що мають шість підрозділів, висновки, список використаних джерел (288 найменувань на 30 сторінках) і додатки, які подано на 31 сторінці. Повний обсяг дисертації становить 281 сторінку, із них основний текст дисертації – 207 сторінок.

У вступі обґрунтовується актуальність дослідження, зазначається зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначаються мета, задачі, об'єкт та предмет дослідження, розкриваються методологічні, теоретичні, нормативні та емпіричні основи дослідження, його наукова новизна, практичне значення отриманих результатів, відомості про апробацію результатів дисертаційної роботи.

В першому розділі Кінаш Н.Б. досліджує стан сучасних науково-теоретичних розробок реалізації загальноєвропейських принципів громадянства в Україні, нормативно-правові джерела конституційно-порівняльного дослі-

дження реалізації загальноєвропейських принципів громадянства в Україні за обставин тимчасової окупації частини державної території: міжнародні стандарти та національні законодавчі положення (с. 22-58).

Другий розділ Кінаш Н.Б. присвятила методології проведення конституційно-порівняльного дослідження реалізації загальноєвропейських принципів громадянства в Україні, формулюванню поняття «принципи громадянства» в теоретико-правових доктринах з урахуванням конституційно-порівняльного аспекту. За результатами здійсненого аналізу запропоноване загальне розуміння поняття «загальноєвропейські принципи громадянства» як визнані Радою Європи та офіційно текстуально відображені у Європейській конвенції про громадянство, уніфіковані й функціонально узагальнені принципи, що стосуються громадянства фізичних осіб, якими її держави-учасниці мають керуватися в питанні національного правового регулювання відносин у сфері громадянства (с. 59-116).

Розділ третій присвячений висвітленню видової конституційно-порівняльної характеристики загальноєвропейських принципів громадянства та принципів громадянства України, стану і тенденціям реалізації захисту громадянства України за обставин тимчасової окупації частини її державної території. У контексті цього підрозділу виокремлено площину національних відносин і міжнародної взаємодії, що вимагає концентрованого дуалізму, зокрема, концептуально-національного та конструктивно-міжнародного підходу (с. 117-212).

У висновках Кінаш Н. Б. підводить підсумки дослідження, пропонує обґрунтовані пропозиції і рекомендації теоретичного та практичного характеру (с. 213-219).

У цілому матеріали дисертаційного дослідження Кінаш Н.Б. забезпечують розв'язання актуальної наукової задачі, є суттєвим внеском у розвиток вітчизняної науки конституційного права, а висновки і рекомендації, викладені в дисертації, сприятимуть активізації подальших досліджень проблеми реалізації

загальноєвропейських принципів громадянства у порівняльному аспекті з національним конституційним правом, можуть бути використаними в навчальному процесі відповідних навчальних закладів, в практичній діяльності органів публічної влади та громадських утворень.

Разом з цим в рецензованому дисертаційному дослідженні є і окремі дискусійні чи недостатньо обґрунтовані положення, до яких можна віднести такі :

1. На нашу думку, у змісті розділ 1, підрозділ 1.2. автор звужує дослідження нормативно-правових джерел лише обставинами тимчасової окупації частини державної території (с. 11). Однак по тексту автор досліджує джерела не тільки періоду тимчасової окупації частини державної території (с. 37-55).

2. Об'єкт дослідження (с. 16), на нашу думку, звужено. Кінаш Н.Б. досліджує не лише конституційно-правові відносини, щодо принципів громадянства. В дисертації досліджуються наукові праці та нормативно-правові джерела реалізації загальноєвропейських принципів громадянства України, статистика і конституційна практика реалізації названих принципів тощо (с. 248-272).

3. Наукова новизна одержаних результатів дослідження сформульована не конкретно. Так, автор наголошує на тому, що загальноєвропейські принципи громадянства та принципи громадянства України утворюють інституціоналізовану систему. Однак елементів такої системи автор не називає (с. 18).

4. На с. 26 виділяються нововведення внесені законом України «Про громадянство України» в редакції від 18 січня 2001 року. Посилання на діючий закон Кінаш Н.Б. не робить, а закон «Про громадянство України» від 8 жовтня 1991 р., на який зроблено посилання, втратив чинність 01.03.2001.

5. Автор підводить підсумок підрозділу стосовно мети виявлення шляхів : а) захисту інституту громадянства України на тимчасово окупованій території України; б) сприяти мирному відновленню державного суверенітету України над усією її територією; в) виявити та в правовій площині зафіксувати вчинені Російською Федерацією міжнародні злочини проти громадян України. Однак висновків щодо стану сучасних науково-теоретичних розробок реалізації зага-

льноєвропейських принципів громадянства в Україні Кінаш Н.Б не робить. Було б не зайвим узагальнити стан дисертаційних, монографічних та інших наукових джерел щодо предмету дослідження (с. 37).

6. Список використаних нормативно-правових актів (130-154), що поданий в дисертаційному дослідженні Кінаш Н.Б. не відповідає вимогам. На нашу думку, слід посилання робити на Відомості Верховної Ради України і показувати поточну редакцію джерела (с. 228-231).

7. В дисертації допущені і певні редакційні та стилістичні недоліки. Так, загальний висновок містить 16 пункт, а в дисертації всього 6 підрозділів. На нашу думку, основні висновки мають даватися у кінці розділів, а узагальнюючі – по 8 підрозділах у загальному висновку. Також не варто в дисертації використовувати без пояснень іноземні терміни. Слово «акомодація» (с. 2), на нашу думку, слід замінити терміном «пристосування». Щодо наукових праць, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації (с. 9) складається враження, що автор закінчив дослідження у 2018 р. За 2019-20 рр. наукові праці відсутні (с. 221-222).

Вищевказані зауваження та пропозиції носять дискусійний характер і не впливають на загальну високу оцінку рецензованої дисертації як самостійної творчої праці в дослідженні складної теми науки конституційного права. Вони спрямовані на сприяння подальшій творчій дослідницькій роботі над даною проблемою.

Положення дисертації є авторськими розробками. По темі дисертації опубліковано шість наукові статті у виданнях, що визнані в Україні фаховими з юридичних наук, одна з яких – у фаховому виданні іноземної держави та чотири повідомлення на науково-практичних конференціях.

Публікації Кінаш Н.Б. підготовлені на належному науковому рівні і достатньо повно репрезентують матеріали дисертації. Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації.

Дисертація Кінаш Наталії Богданівни на тему: «Реалізація загальноєвропейських принципів громадянства в Україні: конституційно-порівняльне дослідження» є закінченою кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто здобувачем у вигляді спеціально підготовленого рукопису, містить висунуті здобувачем науково обґрунтовані теоретичні результати та наукові положення, а також характеризується єдністю змісту і свідчить про особистий внесок здобувача в науку конституційного права, забезпечує повноту розв'язання актуальної наукової задачі щодо комплексного аналізу поняття, змісту, гарантій та реалізації загальноєвропейських принципів громадянства в Україні в аспекті конституційно-порівняльного дослідження і має істотне значення для розвитку науки конституційного права України. В опублікованих автором працях повною мірою відображені основні положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертаційному дослідженні. Зміст автореферату повністю відповідає основним положенням дисертації. Дисертація та автореферат написані відповідно до п. п. 9, 11 "Порядку присудження наукових ступенів", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (поточна редакція від 15.07.2020 р.), а Кінаш Наталія Богданівна за результатами прилюдного захисту заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Офіційний опонент:
професор кафедри приватного та публічного права
факультету підприємництва та права
Київського національного університету
технологій та дизайну,
кандидат юридичних наук, професор **А.Ю. Олійник**
"5" серпня 2020 р.

Підпис Олійника А.Ю.
засвідчую.
Учений секретар Первак Н.В.